

Söder Grävlingsberg

Kulturmiljöbeskrivning inför detaljplan
Boo socken, Nacka kommun, Uppland

Karin Gold
Rapport 2001:9

[Till innehållsförteckningen](#) (länk)

[Till kartbilagan](#) (länk)

© Stockholms läns museum
Produktion: Nacka kommun och Stockholms läns museum
Redaktionell bearbetning: Nacka kommun och Stockholms läns museum

Allmänt kartmaterial: Lantmäteriverket. Medgivande 97.0133
Stockholm 2002

Omslagsbild: Drottningvägen 13.
Omslagets baksida: Ett typiskt stängsel från områdets tillkomsttid – ståltrådsstängsel på huggna stenpelare.

Söder Grävlingsberg

Kulturmiljöbeskrivning inför detaljplan
Boo socken, Nacka kommun, Uppland

Karin Gold
Rapport 2001:9

Hela rapporten finns i PDF-format även på adressen
www.lansmuseum.a.se/arkeologi/rapport01.html

 STOCKHOLMS LÄNS MUSEUM

Box 6176 102 33 Stockholm
Tel 08-690 69 60 Fax 08-32 32 72
Besöksadress: Klarahuset, Sabbatsbergsvägen 6
Hemsida www.lansmuseum.a.se

Innehåll

Förord	5
Sammanfattning av rekommendationer för kulturmiljön ..	6
Kulturminnesvårdens intressen	7
Riksintresse	
Kommunala planer och program	
Historisk bakgrund	9
Befolkningsutvecklingen i Stockholm	
Exploatörer	
Utbyggnadsperioder	11
Sommarvillan 1908 -	
Egnahemshuset 1908 -	
Sportstugan 1925 -	
Övrig bebyggelse 1940 -	
Områdets karaktär	14
Bebyggelse	
Vägnätet	
Fatsighetsstruktur	
Tomt och trädgård	
Utvärdering och rekommendationer för bevarande	19
Plan- och bygglagen (PBL)	20
Källor	21
KARTBILAGA - separat dokument	

Förord

Inför detaljplaneläggning av området Söder Grävlingsberg i Nacka kommun har Stockholms läns museum fått i uppdrag att göra en kulturmiljöbeskrivning. Området som omfattar delar av Östra Kummelnäs fastighetsägarförening, Risets tomtägarförening och Norra Hagens tomtägarförening består främst av fritidsbebyggelse som har kommit till under de första årtionden av 1900-talet och som idag delvis används för permanentboende. Syftet med denna undersökning är att lyfta fram det kulturhistoriska perspektivet genom att definiera det kulturhistoriska värdet och förtydliga områdets karaktär.

Rapporten inleds med en presentation av kulturmiljövårdens intressen i området. Vidare ges en historisk bakgrund till vad som gjorde att området kom att bebyggas och vilka som exploaterade det. Därefter beskrivs utbyggnadsperioderna och de olika hustyperna. Rapporten innehåller vidare en beskrivning av områdets karaktär, vilket inbegriper vägnät, fastighetsstruktur, tomt och trädgård samt bebyggelse. Härfter följer avsnittet med värdering av kulturmiljön. I sista avsnittet ges rekommendationer om hur området bör behandlas ur bevarandesynpunkt.

Kartor i A3-format återfinns längst bak i rapporten.

Länsmuseet har haft kontakt med en kulturmiljögrupp bestående av boende i området. Det finns flera aktiva grupper inom Södra Grävlingsberg som intresserar sig för sin boendemiljö och engagerar sig i den aktuella planeringen.

Arbetet med kulturmiljöbeskrivningen har utförts av Karin Gold. Värderingen av bebyggelsen har gjorts av Karin Gold och Gunilla Nilsson. Fotografier i rapporten är tagna av Karin Gold, Stockholms läns museum och Anna Mattsson, Nacka kommun. Kartframställning: Anna Kiling. Jan Johanson, Nacka kommun, har svarat för layout. Från kommunen har även kommunantikvarie Gisela Tibblin och landskapsarkitekt Elisabeth Rosell medverkat.

Sammanfattning av rekommendationer för kulturmiljön

Kulturhistoriskt värdefulla byggnader skall bevaras och vårdas så att byggnadstekniska, historiska, kulturhistoriska, miljömässiga och konstnärliga värden tas tillvara.

Tomtstorleken är betydelsefull för uppfattningen av området och fastighetsstrukturen, och bör därför bevaras.

Vägavsnitt som har speciella värden miljömässigt eller kulturmiljömässigt bör särskilt beaktas.

Inslag av natur på tomterna är en betydelsefull del av den trädgårdshistoriska miljön. Topografi och befintlig vegetation bör bevaras. Tillkommande bebyggelse bör underordnas naturmiljön och anpassas till topografin.

De uppväxta trädgårdarna och deras blandning av anlagda ytor och naturmark skall skyddas. Trädfällning bör i möjligaste mån undvikas både vad gäller naturträd och fruktträd. Även terrasser, stödmurar med kompletterande häckar samt tidstypiska staket bör bevaras.

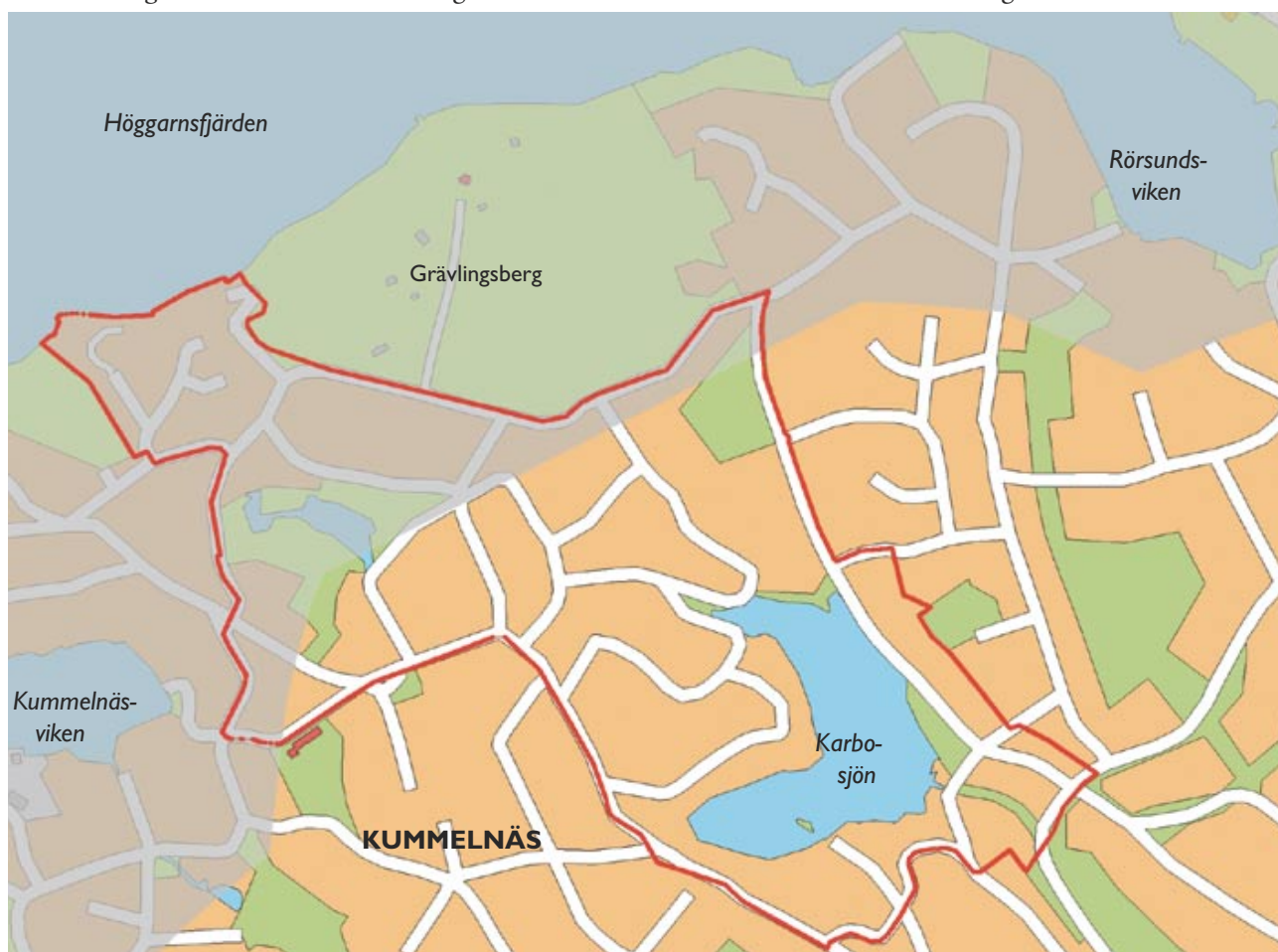
Kulturminnesvårdens intressen

Riksintresse

Den norra delen av undersökningsområdet ingår i ett riksintresseområde, vilket omfattar farledsmiljön in till Stockholm via Vaxholm, Oxdjupet och Lindalssundet. Riksintressen för kulturminnesvården är områden som speglar viktiga utvecklingsfaser i vår historia. Dessa områden har definierats av Riksantikvarieämbetet och Statens historiska museer (RAÄ-SHMM) och regleras som sådana i Miljöbalken. Kommunen har att tolka riksintressets innebörd och gränserna för detta. Länsstyrelsen prövar sedan om en av kommunen föreslagna åtgärder kan komma att innebära en påtaglig skada på riksintresset. I registret över riksintressen finns ett antal förutsättningar för att riksintresset ska bibehållas. Dessa är:

- Oförändrad markanvändning, innebärande fortsatt hävd av öppen jordbruksmark samt äng och hagmark.
- Kontinuerligt underhåll enligt traditionella metoder av kulturhistoriskt värdefull bebyggelse.
- Förändringar av befintlig bebyggelse bör ske med varsamhet.
- Ny bebyggelse prövas restriktivt och bör komma ifråga främst inom ramen för nuvarande markanvändning.
- Ny byggnad lokaliseras till befintlig bebyggelsegrupp och anpassas till miljön vad gäller utformning, material och färgsättning.
- Omläggning och nydragning av vägar, schaktningsarbeten, ingrepp i vegetationen bör inte komma till stånd. Större ledningsföretag, anläggande av terminaler, upplag och tippor får inte komma till stånd.

Motivering till att del av undersökningsområdet förklarats som riksintresse är att det ingår i den

Området som behandlas i rapporten – innanför den röda markeringen – ligger delvis också inom ett riksintresseområde (märkare på kartan).

farledsmiljö utmed inloppet till Stockholm som ”speglar skärgårdens betydelse för huvudstadens sjöfart, livsmedelsförsörjning och rekreativliv”.

Uttryck för riksintresset är: ”Skärgårdskaraktären som går ända fram till Stockholms centrala vattenrum.” ”Ångbåtsepokens nya bryggor, och bebyggelse som växte fram i spåren av detta från och med mitten av 1800-talet.” ”Sommarvillor från 1800-talets senare del och 1900-talets början, grosshandlarvillor med rik lövsågeridekor och villor som visar den fortsatta arkitekturutvecklingen”. ”Sportstugor och områden med fritidsbebyggelse av enklare slag från 1900-talet, för ett bredare lager av Stockholms befolkning.”

Riksintresset inom det aktuella området karaktäriseras av hus inplacerade mellan höga tallar och kala klipphällar. Bebyggelsen speglar utbyggnaden av planområdet ”Söder Grävlingsberg” med sommarvillor från 1900-talets början, egnahemsstugor från 1910-talet och sportstugor från 1930- och 1940-talen. (Riksintresseområdet är markerat på kartan på föregående sida.)

Kommunala planer och program

I kommunens kulturminnesvårdsprogram från 1987, *Nacka kommun, Kulturhistoriska miljöer*, ingår hela området i en s.k. helhetsmiljö, det vill säga en miljö ”som har en för kommunen värdefull kulturhistorisk struktur i behåll”. Delar av området har avgränsats som närmiljöer, vilket innebär ”områden som särskilt ingående belyser viktiga delar av kommunens historia”. Hit hör främst ett område kring Karbosjön med ”välbevarade sommarstugor och enstaka egnahem huvudsakligen från 1920-talet. Sommarstugorna är ofta anspråkslösa trähus”.

Enligt kommunens översiktsplan från 1991 skall vid detaljplaneläggning följande beaktas:

- det glesa bebyggelsemönstret med hus långt från vägen och stora tomter bevaras
- det slingrande och väl terränganpassade vägsystemet bevaras
- eventuella nyttillkommande byggnader placeras in varsamt i terrängen och utformas så att de harmonierar med den befintliga bebyggelsen
- vissa mindre områden som är viktiga ur natursynpunkt bevaras.

TOMTER

vid
Östra Kummelnäs

saljas af
Kristna Eгна-Hems Föreningen
till
nuvarande och blifvande medlemmar

OBS.! Friskt och sundt läge
Nära staden
Vacker kuperad mark
Rikligt med skog
Sågverk på platsen
Vatten ur borrbrunnar
God åkerjord
Såväl stora som små tomter
Vackra promenadvägar
God hamn för rodd — och
Segelbåtar i Sågsjön

Lätta betalningsvillkor
Billiga priser

Vidare upplysningar se sid. 16—17.

Annons i Kristna Egnahemsföreningens Års- och revisionsberättelse.

Historisk bakgrund

Befolkningsutvecklingen i Stockholm

Utbyggnaden i det studerade området måste ses mot bakgrund av bostadssituationen i Stockholm vid förra sekelskiftet. På grund av industrialiseringen flyttade ett stort antal människor till Stockholm med bostadsbrist som följd. Standarden på bostäder var undermålig och människor var mycket trångbodda. Utbyggnaden av bostadssamhällen utanför Stockholm var en direkt följd av detta.

Husen i området byggdes för att i första hand fungera som sommarbostäder. Människorna önskade komma bort från staden sommartid och ha möjlighet till viss självhushållning. På 1930-talet sommarbodde ett 60-tal sommarfamiljer i Kummelnäs – de flesta i egna villor. Ortsbefolkningen bestod då av ungefär 30 familjer och det fanns service i form av telefon, bensinförsäljning och handelsbodas i området. Några av husen har varit permanentbebodda under större delen av 1900-talet medan flertalet har blivit permanentbostäder först under 1900-talets senare del. I området finns fortfarande en betydande del sommarbostäder kvar.

Exploatörer

Tre olika avstyckningar finns inom planområdet. Området Östra Kummelnäs styckades från Kummelnäs gård 1907 (se bild sid 10, *Avstyckningskarta från 1907*), Norra Hagen avstyckades 1935 och Riset styckades av från Velamsunds gård 1942 (se *kartbilaga nr 1*).

Området Östra Kummelnäs köptes av Kristna Egnahemsföreningen i Stockholm. Föreningen hade bildats 1899 i syfte att medlemmarna genom avgifter skulle ”erhålla eget hem på land eller i stad”. Verksamheten för föreningen skulle bestå i att ”låta uppföra eller inköpa hus, passande till bostäder i staden eller på landet som uppdelas i egnahemskvarter.” Föreningen fungerade som en sparkassa och medlemmarna fick ränta på insatta pengar. För att accepteras som medlem skulle man tro på Gud och bli rekommenderad av styrelsen, medlemmar i föreningen eller av en annan kristen förening eller församling.

I föreningens års- och revisionsberättelser från början av 1900-talet står att ett ”Eget Hem stärker känslan av medborgarrätt i samhället samt verkar uppmuntrande och förädlande. Ägandet av Eget Hem verkar förtroendeingivande hos arbetsgivaren och hos personer varav Ni är beroende. Ägaren av Eget Hem bidrager till förbättrandet av det allmänna hälsotillståndet.”

Området föreningen köpte var 133 tunnland stort och arbetet med att dela upp tomter och staka ut vägar och undersöka vattentäkter påbörjades omgående. I beskrivningen av området står att det

Bilder från nybyggartiden. Glada badflickor och stolt familjefar med familj poserade framför det nya sommarhuset. Bilder: Boo Hembygdsförening/Kerstin Coulianos.

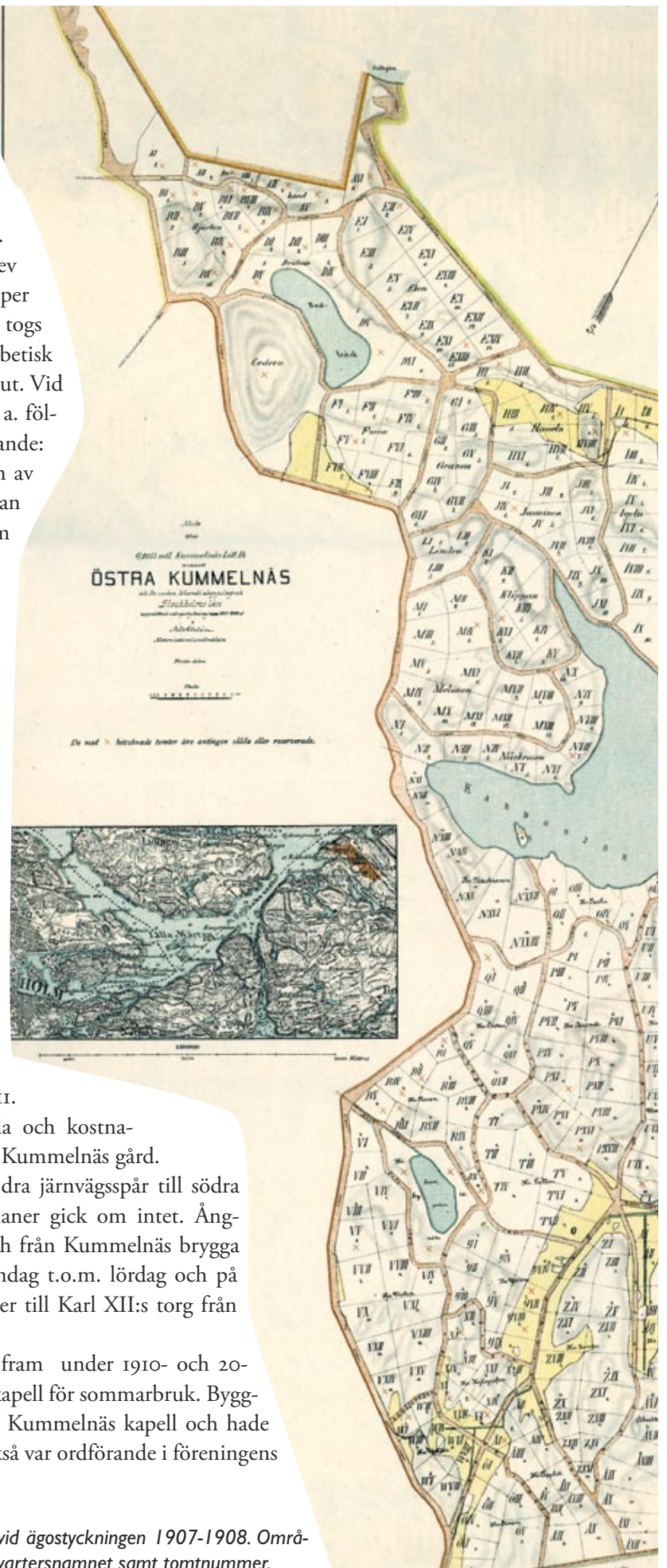
är naturskönt med riklig tillgång av omväxlande och vacker barr- och lövskog. Det fanns också några mindre plättar åkerjord. Området delades upp i 269 tomter vilka såldes från 1908 fram till 1920. Den totala försäljningssumman blev 402 735 kr och genomsnittspriset per tomt var 1 716 kr. Kvartersnamnen togs till största delen från växtriket, i alfabetisk ordning med början på A längst norr ut. Vid ett sammanträde 1908 framfördes bl. a. följande synpunkter på områdets inrättande: Avloppsvattnet skulle ledas till någon av sjöarna i området. Skogen skulle man vara aktsam om och de tomter som hade skog skulle värderas högre. Föreningen satte upp en såg vid Kungsvägen i kvarteret Furan, nuvarande Regentvägen 5, för att de som hade skog på sin tomt skulle kunna såga upp det till timmer och använda som byggnadsmaterial. Som medlem kunde man köpa flera angränsande tomter och slå ihop till en stor. Tomtpriserna låg på mellan 40 öre och 1 krona per kvadratmeter.

De flesta vägarna i området anlades de första åren efter köpet. Redan under 1908 hade ett flertal vägar anlagts: Regentvägen, Engelbrektsvägen, Vendevägen, Götavägen, Ynglingavägen och Hertigvägen. Kummelnäsvägen började anläggas 1909. Högbergsvägen anlades 1911. Vägområdena gjordes 6 meter breda och kostnaderna delades mellan föreningen och Kummelnäs gård.

Det fanns i början planer på att dra järnvägsspår till södra delen av Kummelnäs, men dessa planer gick om intet. Ångbåtstrafiken var dock väl utbyggd och från Kummelnäs brygga gick det 16 turer till Stockholm måndag t.o.m. lördag och på söndagar 9 turer. Det tog 45 minuter till Karl XII:s torg från Kummelnäs.

Bebyggelsen växte huvudsakligen fram under 1910- och 20-talen. År 1925 byggde föreningen ett kapell för sommarbruk. Byggnaden, som är bevarad, fick namnet Kummelnäs kapell och hade ritats av ingenjör Sjunnesson som också var ordförande i föreningens byggnadskommitté.

Karta över Östra Kummelnäs, upprättad vid ägostyckningen 1907-1908. Områdena är betecknade med förbokstaven i kvartersnamnet samt tomtnummer.

Utbyggnadsperioder

Här nedan följer en presentation av de byggnadskategorier som finns inom planområdet Söder Grävlingberg. Underlaget för indelning i olika kategorier bygger på okulärbesiktning. Någon fullständig byggnadsinventering har inte gjorts och heller inte ingått i detta uppdrag (se kartbilaga nr 2).

Sommarvillan 1908 -

Sommarvillan kännetecknas ofta av stora oregelbundet formade trävillor med glasverandor och ”snickarglädje”. De uppfördes i områden med kuperad terräng som inte kunde användas för jordbruksändamål, vilket tilltalade villabyggarna då det är ett uttryck för individualism. Sommarvillorna blev med tiden allt mindre individualistiskt utformade.

I Södra Grävlingberg började sommarvillor byggas kring 1910. De kännetecknas av en plan med frontespis och verandor. Det var vanlig med sadeltak eller brutet tak och på en del hus fanns valmade gavelspetsar. Sommarvillorna från denna tid präglas av slutenhet, enhetlig, samlad yttre form och avsaknad av utsprång och mångformiga tak. Mönsterböcker var den stora inspirationskällan och villorna uppfördes ofta efter byggmästarens egna ritningar, arkitekter anlätades sällan. Sommarvillorna kunde vara ämnade för både en och två familjer.

Egnahemshusen 1908 -

Egnahemssamhällena var välordnade villasamhällen avsedda för arbetare, men beboddes ofta av tjänstemän. De flesta började planeras runt 1905 på grund av egnahemslånen som regeringen beviljade.

Egnahem ansågs förena flera ideal som t.ex. gudsfruktan, arbetsamhet, sparsamhet, nykterhet, affärssinne och bildning. Trädgården var viktig i egnahemsrörelsen, eftersom den gav möjlighet till självhushållning med odlingar och djurhållning i mindre skala. Ofta låg egnahemmen på markområden som avstyckats och kallas egnahemskolonier eller egnahemssamhällen. Husen placerades i enlighet med byggnadsordningen för villastäder, det vill säga indragna från gatulinjen, eftersom vägen skulle uppfattas som ett grönt stråk. De bestod oftast av två eller tre rum och kök.

I området Södra Grävlingberg råder en viss begreppsförvirring angående egnahemshus.

Övre bilden: Föreningsvägen 29 – ett exempel på sommarvilla, om än idag något förändrad. Nedre bilden visar ett typiskt exempel på egnahemshus, med smal huskropp och brutet tak.

Övre bilden visar en sommarstuga – rödmålad med vita knutar och den typiska glasverandan. Undre bilden är ett exempel på sportstugan, som i sin stil ofta ansluter till allmogebebyggelsen.

Området köptes och styckades upp av en egnahemsförening som ett egnahemsområde, men byggnationen kom till största delen att bestå av hus för sommarboende. Egnahemshus är enligt definitionen byggnader för åretruntboende. Det finns dock exempel på hus som till sin storlek och utformning påminner om egnahemshus.

I områden med egnahemsbebyggelse brukar det finnas några olika typer av egnahemshus som återkommer genom hela området. Så är dock inte fallet i det studerade området, där varje hus har sin egen utformning och husen är olika stora. Förebilder för egnahemshusen hämtades från litteratur om egnahemsbyggnad och mönsterböcker som kom ut efter sekelskiftet samt arkitektritade typhus.

Sommarstugan 1910 -

Sommarstugan kan ses som en miniatyr av sommarvillan med samma ingredienser: köksfarsstu, glasveranda, locklistpanel och sadeltak. Tomten är ofta odlad trädgårdstomt med prydnadsdel och köks- och fruktträdgård. Sommarstugan skall vara bekväm och förknippas med vila och inte med friluftsliv- eller sportaktiviteter. Den är ej vinterbonad och används således endast under den varma årstiden. Den inglasade verandan är en viktigt ingrediens i sommarstugan. Lätt, luftig och ljus är ord som passar in på sommarstugan.

Sommarstugan är en långsträckt, envåning byggnad med oinredd vind. Beroende på terrängen är sommarstugorna placerade på en låg grund, hög murad stensockel eller hög gjuten grund. Fasaden är oftast rödfärgad locklistpanel och taktäckningsmaterialet varierar mellan tegel och asfaltpapp.

Sportstugan 1925 -

Sportstugorna byggdes av ett annat socialt skikt än de som befolkade skärgården tidigare. Sportstugan skulle vara enkel och billig. I sin enklaste form ansluter sportstugan till allmogebebyggelse och anses vara efterföljare till kolonistugan och lusthuset. Tidskriften *Hem i Sverige* definierade 1929 sportstugan och menade att sportstugan var ordentligt ombonad men primitivt inredd och kunde användas både sommar och vinter. Således hade sportstugan ofta effektiv uppvärmning,

Ett exempel på åretruntvilla.

mindre fönster och saknade inglasade verandor. Den ombonade stilen märks också i fasadbeklädnad som knuttimmer, stockpanel, liggande panel på förvandring eller liggande fasspontad träpanel. Det ofta flacka taket kan man också se som ett värmeeconomiskt byggnadsdrag där man undvek den branta takvinkelns outnyttjade utrymme uppe vidnocken. Takbeklädnaden är oftast tegel. Sportstugans tomt hade naturkaraktär eftersom det var friluftslivet med skridskoåk-

ning och fiske och inte det domestika livet, vilket trädgårdsskötsel tillhör, som gällde för dem som byggde sportstugor. Med tiden har dock tomterna blivit mer kultiverade och trädgårdslänkande. Det är numera heller inte någon skillnad i nyttjandet mellan sportstugan och sommarstugan. Sportstugorna i planområdet är mycket typiska i sin utformning och ofta välbevarade.

Övrig bebyggelse 1940-

Inom området finns också exempel på villor som är avsedda för åretruntbruk. Dessa representerar efterkrigstidens bebyggelse i Södra Grävlingsberg. Den arkitektoniska kvaliteten och utformningen är mycket skiftande. Många hus har under senare tid genomgått om- och tillbyggnad som innebär att deras egenskaper och proportioner har förändrats. En permanentning av området pågår, sommarbebyggelse byggs om och anpassas för boende året om.

Exempel på äldre hus som byggts till.

Välbevarade sportstugor belägna i exponerade lägen i den norra delen av området (bilderna högst upp). Det är vanligt att husen placeras mitt på tomten och på det högsta läget (bilden längst ned).

Områdets karaktär

Området är inte vad man kan kalla ett öppet landskap, utan vad som utmärker det är kuiperad terräng och skogspartier vilket skapar korta siktlinjer och tydlig rumskänsla. Husen med sina tomter, de slingrande vägarna, terrängen och vegetationen bildar tillsammans en helhet. Typiskt för den norra delen av området, som ligger inom riksintresset, är de relativt små och öppna tomterna med välbevarade sommar- och sportstugor i exponerade lägen.

Att det från början har varit ett område för arbetares och lägre tjänstemäns fritidsboende avspeglas i bebyggelsen. ”Det har den för tiden och det geografiska läget typiska blandningen av egnahem, präglade av den då populära jugendstilen, och enkla sommarstugor.” (Nacka kommun, *Kulturhistoriska miljöer*, 1987) En långsam utbyggnadstakt har ytterligare bidragit till ett mycket varierat bebyggelsemönster.

Bebyggelse

Som ovan beskrivits finns det flera olika byggnadskategorier i området. Sportstugan och sommarstugan är de mest förekommande men det finns också områden med övervägande ”egnahem” och sommarvillor.

Husen är ofta placerade mitt på tomten och på det högsta partiet. Terrängförhållande och vegetation gör att bebyggelsen på vissa ställen är dold och inte syns från vägen.

Vanligast är panelklädda trähus i en våning, ofta med inredd vind. Putsade fasader och även

Bebyggelsen ligger ofta inbäddad i riklig grönska och kan vara nästan helt dold från vägen.

Bebyggelsen är särdeles heterogen – större sommarvillor blandas med sommarstugor och sportstugor. Även om sadeltaket är det mest förekommande finns det många hus med brutna tak.

tegel förekommer. Av takformer är sadeltak vanligast, men det finns också brutna och valmade tak. Lertegel är det vanligaste takmaterialet.

Av fasadfärgerna dominerar gult och rött, men brunt och grönt är också vanligt. På tomterna finns förutom bostadshuset även bodar, uthus och i vissa fall dass, placerade mot den inre tomtgränsen.

Dessa små hus uppfördes i samma material och färgsättning som bostadshuset. Några tomter har äldre garage placerade nära vägen. De äldre garagen är oftast byggda i samma stil som bostadshuset och ger ett småskaligt intryck. Det finns även biluppställningsplats som mycket väl smälter in i miljön, genom att en liten utsparad naturmark utnyttjas som parkering. Senare tiders garage och biluppställningsplatser är inte alltid lika väl inpassade i miljön.

Vägnätet

Vägarna man färdas på, vare sig det är till fots, cykel eller bil, bidrar i hög grad till rumskänslan i och med att de följer terrängens former. De svänger mjukt kring en bergsknalle eller sjö, går i sänkan nedanför berget eller klamrar sig fast på berget för att inte skära av odlingsmarken i dalen. Efter varje krön eller krök sluter sig ett nytt rum omkring en. Vägarna slingrar sig fram på naturens villkor (se kartbilaga 3).

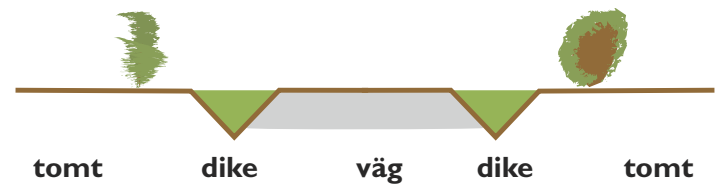
Till största delen är vägarna i området grusvägar. En markant gräns finns mellan grusvägarna som tillhör Kummelnäs vägförening och Ristets tomtområde där vägarna är asfalterade. Grusvägarna medger inte högre hastigheter, vilket kan vara fördelaktigt

Utmärkande för området är de många små uthusen, oftast uppförda i samma material och med samma färgsättning som boningshuset. Nya garage är däremot ofta för stora eller har en utformning som inte anpassats till miljön.

Det småskaliga vägnätet är en viktig del av helhetsmiljön. Vägarna slingrar sig fram på naturens villkor. Även vägdikena med den växtlighet som finns där bidrar till karaktären.

Sektion som visar vägområde med öppna diken.

för de boende i området men framförallt för att bevara den småskaliga karaktären på vägnätet. Även vägdikena, med den växtlighet som finns där, bidrar till vägarnas karaktär och även till hur tomterna uppfattas. Dikena bildar buffertzon mellan den privata trädgården och den offentliga vägen.

Fastighetsstruktur

Tomtstorleken i området är varierande, från runt 700 kvm till drygt 5 000 kvm. Medelstorleken på tomterna är 2 600 kvm. När området styckades upp var det möjligt att köpa flera angränsande tomter. Vissa fastighetsägare inne-

har fortfarande flera angränsande tomter, som då är redovisade på kartan som en tomtenhet. Kvarteren följer terrängens naturliga avgränsningar (se kartbilaga nr 3).

Tomt och trädgård

Tomterna är oftast en kombination av trädgårds- och naturmark. På de flesta tomter dominerar vegetationen över bebyggelsen och skapar en grön och mjuk atmosfär.

Trädgårdstomterna i området innehåller ofta såväl fruktträd som bärbuskar, odlingsland, rabatter, gräsmatta och prydnadsbuskar. Trädgårdarna har trädgårdsgångar belagda med grus.

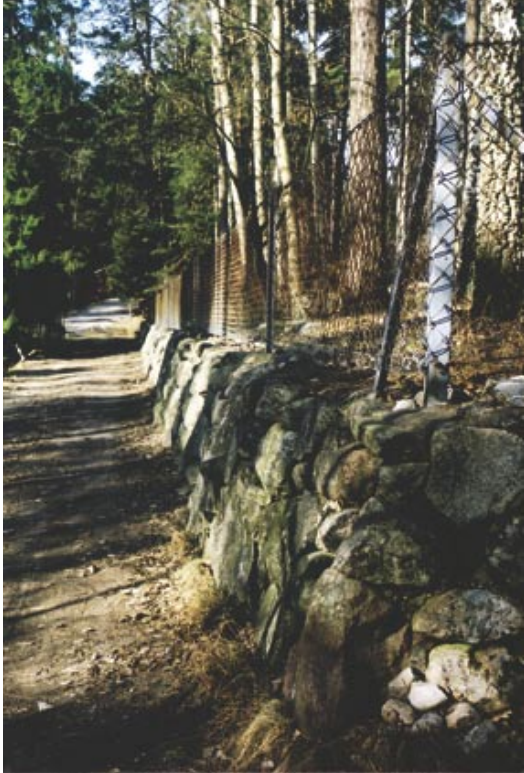
Naturtomterna präglas av den vilda floran med inslag av såväl barr- som lövträd. Upptrampade naturstigar är vanligast på dessa tomter. Naturpartierna är medvetet sparade och bidrar starkt till karaktären för hela området.

Då det finns förhållandevis lite allmäntillgänglig mark i området, är det den uppvuxna vegetationen på tomterna som bidrar till skapandet av den rums- och naturkänsla som man så tydligt uppfattar när man rör sig i området.

Tomternas avgränsning mot vägen är ett viktigt inslag i området. Ett typisk stängsel från områdets tillkomsttid är ett stålträdsstängsel uppsatt på huggna stenpelare. Häckar i olika höjd, sällan över manshöjd och spjälstaket är också vanliga. En annan mycket vanligt förekommande hägnad är ett staket eller en häck placerad på en låg kallmur. Det finns också tomter som idag helt saknar

Tomterna är oftast en kombination av trädgårds- och naturmark. På de flesta tomter dominerar vegetationen över bebyggelsen och skapar en mjuk atmosfär.

avgränsning mot vägen, men dessa är få.

Eftersom området är kuperat har man varit tvungen att terrassera marken för att få plana ytor att bygga eller odla på. Detta är ett mycket typiskt inslag i landskapsbilden. Merparten av tomterna har därför en stödmur placerad på tomten som nivå-utjämnare eller som avgränsare mot gatan. Murarna är oftast kallmurade, det vill säga murade utan murbruk, vilket krävt ett enormt arbete i form av inpassning av stenar i olika storlekar och stor hantverksskicklighet.

Det före detta trädgårdsmästeriet bär mycket tydliga spår av odlingsverksamhet trots att flertalet av de gamla landen är övervuxna med gräs. Även fruktträden på tomten bär tydliga spår av trädgårdsskötsel. Fastigheten Kummelnäs 11:112 har en, vad man i trädgårdssammanhang brukar kalla, sjunken trädgård, vilket är en anlagd försänkning för prydnadsväxter i ett parti av trädgården.

Variationen av trädgårdarnas utformning är stor. En kombination av en anlagd del och en del av naturmarkskaraktär präglar de flesta tomterna. Övervägande för de äldre husen är att den trädgårdsdelen, som ligger närmast huset, är vårdad samt att en mur eller nedsänkning eller en kombination av dessa, markerar gränsen till naturmarken. Till häckarna i området har använts lokalt växtmaterial som ek, gran och syren.

De höga träden, som bidrar till skapandet av rumskänslan, växer till stor del på tomtmark och betyder mycket för områdets karaktär.

Tomternas avgränsning mot vägen är ett viktigt inslag i området. Ett typiskt stängsel från områdets tillkomsttid är ett stålträdsstängsel uppsatt på huggna stenpelare (översta bilden). Den kuperade terrängen har gjort att man terrasserat marken för att få plana ytor att bygga eller odla på (mellersta bilden). Det gamla trädgårdsmästeriet bär tydliga spår av odlingsverksamheten.

Utvärdering och rekommendationer för bevarande

Områdets karaktär kan till stor del hänföras till den kuperade terrängen som bidrar till korta siktlinjer och omväxlande miljö. Den kuperade terrängen har historiskt inneburit att bebyggelsen ofta placerats på den högsta punkten och att där i många fall behövs byggas stödmurar för att skapa en plan yta att bygga huset på. Bergspartierna i norr är en viktig del i riksintresset.

Det finns många hus i området som har ett kulturhistoriskt egenvärde. Värdet ligger dock främst i den helhetsmiljö som husen med sina tomter, trädgårdar och murar, det slingrande vägsystemet och topografin tillsammans bildar (se *kartbilaga nr 4*).

Karaktäristiskt för området är att husen ligger långt in på tomten och ofta på högsta punkten, liksom blandningen mellan större sommarvillor och mindre sportstugor och sommarstugor.

Inom riksintresseområdet är tomterna relativt små med små hus i exponerade lägen. Med hänsyn till riksintresset bör inte hushöjder och volymer tillåtas som förändrar siluetten och karaktären i den delen av området.

Viktiga för uppfattningen av området är också de bodar, uthus, dass och äldre garage som finns på tomterna. Tillsammans med bostadshuset bildar de en enhet samt ger en bild av nyttjandet.

Befintlig bebyggelse:

- Färgtyp bör vara täckande oljefärg på snickerier och träpanel med hyvlat virke och Falu röd slamfärg på ohyvlat virke. Lasyr- och plastfärger bör ej användas.
- Takmaterial bör vara lertegel eller falsad plåt.
- Originaldetaljer bör bevaras samt vårdas och repareras utan att förenklas.

Ny bebyggelse:

- Ny bebyggelse skall ses som kompletteringar och inordnas i bebyggelsemönstret vad gäller proportioner, gestaltning och material.
- Tillkommande garage bör placeras en bit in på tomterna och inte utformas som dubbelgarage.

Plan- och bygglagen (PBL)

I Plan- och bygglagen (PBL) finns bestämmelser som gäller kulturhistoriskt värdefulla byggnader och miljöer.

3 kap 10 § reglerar om- och tillbyggnader: ”Ändringar av en byggnad skall utföras varsamt så att byggnadens karaktärsdrag beaktas och dess byggnadstekniska, historiska, kulturhistoriska, miljömässiga och konstnärliga värden tas till vara.”

Särskilt värdefulla byggnader behandlas i 12 §: ”Byggnader, som är särskilt värdefulla från historisk, kulturhistorisk, miljömässig och konstnärlig synpunkt eller som ingår i ett bebyggelseområde av denna karaktär, får inte förvanskas.”

Vad beträffar nya byggnader så anges i 1 § i 3 kap: ”Byggnader skall placeras och utformas på ett sätt som är lämpligt med hänsyn till stads- eller landskapsbilden och till natur- och kulturvärdena på platsen. Byggnader skall ha en yttre form och färg, som är estetiskt tilltalande, lämplig för byggnaderna som sådana och ger en god helhetsverkan.”

I 15§ behandlas miljön kring huset: ”Tomter som tas i anspråk för bebyggelse anordnas på ett sätt som är lämpligt med hänsyn till stads- och landskapsbilden och till natur- och kulturvärdena på platsen.”

Källor

Hammarlund-Larsson, Cecilia: *Nacka kommun, kulturhistoriska miljöer*. Stockholm 1987

Nacka översiktsplan. Nacka 1992

Phil Atmer, Ann Katrin: *Sommarnöjet i skärgården*. Stockholm 1987

Phil Atmer, Ann Katrin: *Livet som levdes där måste smaka vildmark*. Stockholm 1998

Resare, Ann: *Boo vid vattnet*. Klinten 1970

Sundin, Sven Z: *Kristna egnahemsföreningen i Kummelnäs och Gustavsvik*. Nackaboken 1988

Otryckt material

Bebyggelseinventeringar Norra Boo. Nacka kommun 1978

